

Monarchai

Praeito šimtmečio šeštajame dešimtmetyje Egipto karalius Farukas, garsus tarptautinio masto politikas, pranašavo: šio tūkstantmečio pabaigoje pasaulyje teliks keturi karaliai – būtent keturi kortų karaliai.

Dėl Egipto monarchijos jis buvo teisus – šiandien tai jau istorija. Tačiau monarchija, kaip valstybės forma, tebegyvuoja. Bet reikia atminti, kad dvidešimtojo šimtmečio pradžioje beveik visose valstybėse karaliai ir imperatoriai buvo pilnateisiai valdovai. O dvidešimt pirmojo šimtmečio pradžioje beveik visos pasaulyje išlikusios monarchijos yra praradusios valdžią ir atlieka tik reprezentacines funkcijas.

Viskas prasidėjo 1912 metais, kai atsistadydino vienas galingiausių ir paslaptiniausių, legendomis apipintas monarchas – Kinijos imperatorius. Netrukus beveik vienu metu be didelio triukšmo iš pasaulio istorijos pranyko kelis šimtmečius Europą valdžiusios trys dinastijos: Habsburgai, Hohencolernai ir Romanovai. Prasidėjo monarchijų žlugimas. Dvidešimtajame šimtmetyje valdžios iš Dievo malonės tradicija, atrodė, visiškai nesiderino su šiuolaikinio pasaulio samprata.

Trečiojo tūkstantmečio pradžioje tebuvo likę tik dvidešimt septyni valdovai, išlaikę titulus ir einantys monarchų pareigas. Tik dvidešimt septyni regentai, pasklidę po visą pasaulį – nuo Tailando iki Švedijos, nuo Japonijos iki Ispanijos. Vieni valdovai vis dar galingi ir tebegarbinami tarsi dievai, kiti, netekę valdžios, stengiasi priartėti prie žmonių. Visos išlikusios monarchijos yra dar prieš šimtą metų pasaulyje vyravusios valdymo formos reliktai.

Koks yra šių valdovų vaidmuo šiandien? Kaip jie remiasi savo dinastijų istorija ir tradicijomis, siekdami išlaikyti monarchiją? Koks jų požiūris į savo „pavaldinius“? Ir kaip „pavaldiniai“ žiūri į savo valdovus? Ar pasaulio valdovams svarbios monarchijos tradicijos? Gal jos galėtų padėti išsaugoti ateičiai istorijos vertybes?

Šioje knygoje pristatomos penkios iki šių dienų išlikusios monarchijos: Japonijos imperija, Švedijos, Nyderlandų, Ispanijos ir Didžiosios Britanijos karalystės.

Vokietė ir karalius

Silvija ir Švedijos karalius Karlas Gustavas

Ko reikia klasikinei pasakai? Dailaus karaliaus sūnaus, žavios merginos, jų abipusės meilės, apvainikuotos vestuvėmis, ir ilgo bei laimingo karalių gyvenimo. Vertinant pagal tai, į Silvijos Zomerlat ir Švedijos karaliaus Karlo XVI Gustavo gyvenimą įsipina „Snieguolės“, „Miegančiosios gražuolės“ ir „Pelenės“ pasakų motyvai. Tačiau jų gyvenimo istorija yra daug geresnė: Snieguolė, Miegančioji gražuolė ir Pelenė yra išgalvotos pasakų būtybės, o legendinė Silvija egzistuoja iš tikrųjų. Dideliam švedų džiaugsmui ji yra mylimiausia jų pilietė. Taip pat ir dideliam vokiečių džiaugsmui, nes iš Haidelbergo kilusią Silviją vokiečiai jau seniai meiliai vadina „mūsų karaliene“.

1972 metais Miunchene įvykusių vasaros olimpiinių žaidynių metu tuometinis Švedijos sosto įpėdinis garbės svečių tribūnoje pastebėjo gražuolę brunetę. „Manyje tarsi kažkas caketelėjo“, – prisimindamas šį momentą, kai susipažino su Silvija, vėliau rašė Karlas Gustavas. Po ketverių metų jie jau buvo susituokę.

Karlą Gustavą, vaikystėje kentėjusį dėl silpnų skaitymo ir rašymo gebėjimų, jo vyresnioji sesuo Birgita kartą paerzino: „Kai užaugsi, vis tiek turėsi tapti karaliumi.“ Kalbama, kad

tąkart jis seseriai labai šiurkščiai atsikirto. Tuo metu Karlas Gustavas buvo penkerių metų amžiaus. Šiandien jis jau daugiau negu trys dešimtmečiai yra Švedijos karalius, be to, jo šeima yra viena populiariausių tarp Europos monarchų.

Didelę sėkmę jam laidavo jo žmona, karalienė Silvija, nes tik jai įžengus į Stokholmo karališkuosius rūmus, karališkoji šeima tapo taip palankiai vertinama. Daina „*Dancing Queen*“ – „šokanti karalienė“, – kurią popgrupė ABBA būsimos karalienės garbei pirmą kartą atliko karališko mergvakario metu, susilaukė pasaulinės šlovės. Švedijos karalienės Silvijos kritikams visada buvo labai nelengva dėl ko nors prie jos prikibti. Ji tiesiog nepriekaištingai atlieka savo darbą. Karalienės Silvijos gyvenimą iki šiol galima vadinti pasakišku, tuo metu kelias kitas Europos monarchijas drasko įvairūs nesutarimai, skyrybos ir neištikimybė. Karaliai Bernadotai gali didžiulis savo geru vardu. Karalienė Silvija, karalius Karlas XVI Gustavas ir jų vaikai – Švedijos karūnos princesė Viktorija, princas Filipas ir princesė Madeleina – gali būti akinamai baltos reputacijos monarchijos pavyzdys: jie yra patrauklūs, simpatingi ir, visų svarbiausia, nesusiję su jokiais skandalais.

Didžioji dalis Švedijos gyventojų ir ateityje norėtų, kad valstybės vadovas būtų monarchas. Tačiau Švedijos parlamentarų dauguma mielai suteiktų mėlyno kraujo asmenims piliečių išimtininkų teisę. Daugumai parlamentarų monarchija yra atgyvenusi valstybės forma, o faktas, kad formalus valstybės vadovas nerenkamas, jų nuomone, yra tikras skandalas. 1974 metais, Karlui Gustavui įžengiant į sostą, politikai pasinaudojo palankia proga ir įtvirtino konstitucijos pataisą. Ją priėmus, karalius neteko visos politinės valdžios. 1980 metais, priėmus paveldėjimo tvarkos įstatymo pataisą, Viktorija, o ne jos jaunesnysis brolis Filipas tapo sosto įpėdine. Iki tol karaliaus titulą galėjo turėti tik vyrai. Jeigu ši pataisa būtų buvusi priimta prieš trisdešimt metų, dabar Švedijos soste sėdėtų vyresnioji Karlo Gustavo sesuo Margaretė. Tačiau tada tai jau būtų buvusi kita pasaka.

Beatričė ir liūdnasis princas

Nyderlandų karališkoji šeima

„Mano manymu, tai buvo tikrų tikriausia pasakiška meilės istorija. Nuostabu būti jos liudininku“, – teigia Avi Primoras, tuometinis Izraelio ambasadorius Bonoje, ilgametis karalienės Beatričės ir jos vyro vokiečio princas Klausas draugas. Tai buvo pirmoji iš meilės sukurta santuoka Oranje-Nasau dinastijoje. Tačiau karūnos paveldėtojos Beatričės ir vokiečių diplomato Klausas fon Amsbergo vestuvės, iškeltos 1966 metais, susilaukė didelio pasipriešinimo. Tūkstančiai nepatenkintų nyderlandiečių trukdė karališkųjų vestuvių iškilmėms Amsterdame. „Kodėl mūsų karūnos princesė išsirinko būtent „piktą vokiečių žmogų be draugų“? Prieš būsimas vestuves pasirašė daugiau negu šešiasdešimt tūkstančių Nyderlandų gyventojų. Antrojo pasaulinio karo sukeltos žaizdos septintojo dešimtmečio viduryje vis dar buvo neužgijusios.

Mažoji Beatričė vokiečių okupacijos metus praleido priverstinėje emigracijoje, Kanadoje. Tuo metu jos tėvas princas Bernardas kartu su karaliene Vilhelmina iš Londono vadavo pasipriešinimui prieš nacionalsocialistų režimą. Tik 1945 metais, būdama septynerių, karūnos princesė Beatričė su šeima grįžo į tėvynę. 1956 metais Sustdeiko rūmuose, esančiuose Utrechto provincijoje, princesė išgyveno pirmąją didelę karališkosios šeimos krizę. Jos motina Juliana, tapusi karaliene 1948 metais, pateko į nemalonią istoriją, susijusią su „stebukladare“ Greta Hofmans. Neva norėdama išgydyti regėjimo negalią turinčią jauniausią karalienės dukterį, Greta Hofmans siekė politinės valdžios. Tėvas princas Bernardas prieš žmonos valią paskelbė Vokietijos žurnale *Spiegel* pranešimą apie nešvarius „Rasputinos“ žaidimus Nyderlandų karališkuosiuose rūmuose. Žiniuonė buvo priversta palikti rūmus, tačiau monarchijai jau buvo padaryta žala. Po dvidešimties metų laikraščiuose vėl pasirodė neigiami atsiliepimai apie

Nyderlandų karalystės dinastiją. Beatričės tėvas princas Bernardas buvo viešai apkaltintas paėmęs iš JAV lėktuvų gamintojo „Lockheed“ kyšį. Kilęs didžiulis skandalas nurimo tik tada, kai Bernardas atsisakė visų savo visuomeninių pareigų.

1980 metais Beatričė paveldėjo karūną iš savo motinos Julianos. Dukra, diplomuota juristė, buvo gerai pasiruošusi savo naujoms pareigoms. Nuo to laiko karalienė daro visa, kas įmanoma, kad pateisintų į ją dedamas viltis. Ji maksimaliai naudojasi visomis jai, kaip karalienei, konstitucijoje pripažintomis galiomis ir ne visada tenkinasi vien tik reprezentacinėmis funkcijomis. Plataus atgarsio susilaukė jos kalba, pasakyta 1995 metais Izraelio parlamente. Karalienė pripažino, kad Nyderlandų gyventojų pasipriešinimas vokiečių okupacijos metais nebuvo „visuotinis“: „Dauguma paprasčiausiai stengėsi gyventi toliau, vildamiesi išlikti gyvi per karą.“

2005-aisiais, karalienės valdymo sidabrinio jubiliejaus metais, visuomenės simpatijos jos atžvilgiu buvo visuotinės. Karalienė Beatričė sėkmingai atlaikė pastaraisiais metais šeimoje kilusius skandalus. Žmonės laiko ją savo „šefe“, be galo darbščia šiuolaikinio karališkojo „ūkio“ vadybininke. Karalienė visai atvirai kalba apie šešėlinę savo tarnybos pusę: būnant karaliene, esą „tiesiog neįmanoma“ išlikti normaliu žmogumi. „Tarsi mano galvoje nuolat degtų išpėjanti raudona lemputė: „Ar tu gali tai sakyti? Ar gali taip pasielgti? Ar aš atsakinga už tą ar aną? Būdama karaliene, privalau nuolat išlikti budri.“ Jos jau miręs vyras princas Klausas kartą viešai pasiskundė: „Mūsų gyvenimas – tai pareigos ir dvidešimt ketverių valandų per parą tarnyba. Mes gyvename stikliniuose namuose.“ Princas sirgo depresija ir jau negalėjo atlikti savo įvairių pareigų, tačiau karalienės Beatričės valdymo laikotarpio rezultatai yra verti dėmesio. Respubliką palaikanti opozicija pralaimėjo kovą – monarchija pagal Nyderlandų modelį funkcionuoja.